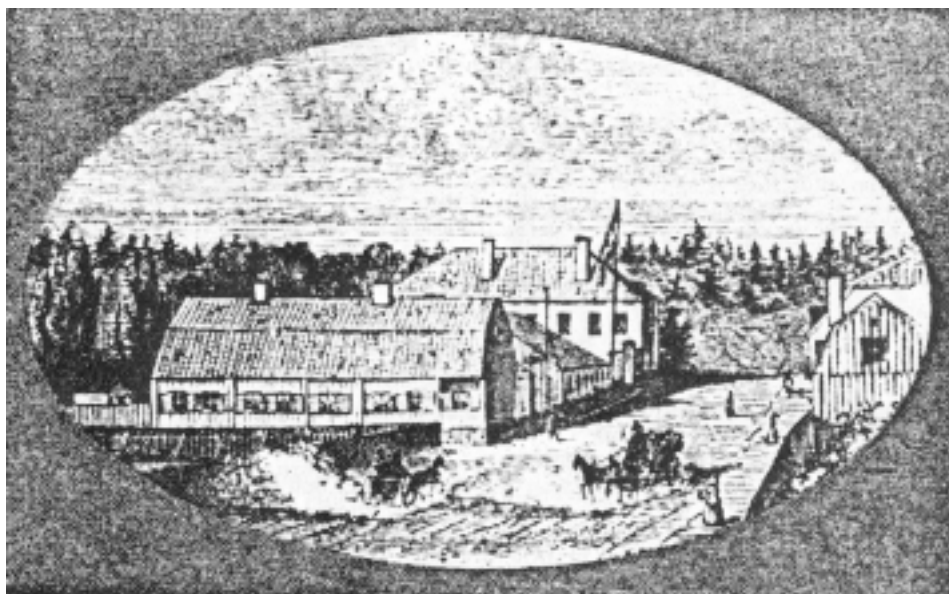

Strövtåg i S:t Johannes församling 1

CLAS PÅ HÖRNET –

Klotter, kolera och kulinariska renässans!

Clas på Hörnet. Träsnitt efter teckning av C. Wahlbom. 1860-talet.

År 1774 övertogs värdshuset Clas på Hörnet av en ansedd och driftig stockholmsborgare, Petter Helin P:son. (Ja, så hette han faktiskt).

Helin var mycket förmögen genom arv och övergav en inkomstgivande affärsverksamhet för att bli krögare, vilket säger en del om både branschens lönsamhet och krögaryrkets stigande anseende i det gustavianska Stockholm.

Helin kostade på värdshuset en omfattande upprustning: Kakelugnar av "porcellaine" uppsattes i alla rum, nya golv lades in och en danssalong med tio fönster byggdes på södra gårdssidan.

Stället gick bättre och bättre, vilket inte minst kan utläsas av taxeringslängderna, där Helin förekommer med från år till år allt större skattebelopp.

Klottret på rutan - Majestätsbrott!

Det hela inträffade den 17 mars 1782 och över hela stan gick ryktet om vad som hänt därute på Clas på Hörnet.

Huvudpersonen i dramat är en f d ceremonimästare Carl Anders von Plommenfeldt, en man med tvivelaktig bakgrund och skamfilat anseende. Han hade tidigare stått i gunst hos både Gustaf III och Hertig Carl och ansågs ha stort inflytande inom frimurarna, där man fruktade honom för hans påstådda övernaturliga krafter: han ansågs kunna "sätta" sjukdomar och olyckor på sina fiender. Plommenfeldt hade förlorat sin tjänst vid hovet på grund av bedrägligt uppträdande i en rättsprocess.

Nu infann han sig den olycksdiga marsdagen 1782 på Clas på Hörnet för att i ruset dränka sina sorger och motgångar. När han satt och pokulerade föll hans blick på en inskrift som gjorts på en av rutorna. Där stod: "Gustaf III, den främste medborgaren". Hatet mot kungen flammade upp, och i fyllan och villan klottrade Plommenfeldt dit ett ödesdigert tillägg på glasrutan: "Han har varit det men är nu den främste skälmen". Plommenfeldt skröt sedan inför några vänner över sin "bedrift", men ingen fäste sig särskilt vid det skedda.

Så uppträdde litet senare på dagen "vän av ordning" i majoren Lindestams gestalt. Han anställde förhör med värdshusvärden Helin. Han visste inget, men jungfrun som serverat kunde avslöja "klottraren". Rutan nedtogs och gömdes, majoren avtågade till staden för att anmäla brottslingen. Petter Helin blev nu orolig, och dagen därpå anförtrodde han sig åt två höga gäster, hovstallmästare Munck och baron Reuterholm. De fick se den olycksaliga rutan, uppmanade Helin att tåga med saken och tog själva hand om rutan - glaset medfördes i Muncks syrtut. När de båda herrarna återvände till staden, fick de höra att den nitiske majoren redan anmält klottret till myndigheterna och de fann det bäst att överlämna det känsliga bevismaterialet i Gustaf III:s hand. Man hade misslyckats i sin avsikt att lägga locket på och rädda Plommenfeldt. Denne fick i tysthet lämna

landet, och i april 1782 föll domen över hans klotter. Plommenfeldt dömdes "om han här i riket vågar sig inställa", till att mista livet genom halshuggning. Han berövades vidare sitt adelskap. Att Plommenfeldt inte vidare "infann" sig i Sverige är rätt uppenbart. Det stränga straffet berodde på att brottet - klotret - rubricerades som majestätsbrott.

Spöksupeer och Bellman

Under 1780-talet var annars Clas på Hörnet samlingsplats för diverse suspekta "magiska konventioner" som vissa aristokratiska herrar med frimurarbakgrund ägnade sig åt, bl a baron Reuterholm och en kunglig sekter Björnram. Den senare hade vid flera tillfällen uppträtt som en slags trollkarl och andebesvärjare och försökt dupera både kungen och hertig Carl, bl a genom att påstå sig kunna framkalla deras faders Kung Adolf Fredriks ande!- Det hela avslöjades förstås som grovt luredrejeri. På Clas på Hörnet stärkte sig dessa andebesvärjare med mat och dryck innan man så i nattens mörker uppsökte Johannes kyrkogård, där de dödas andar utgjorde föremål för deras studier. Vi märker, att upplysningstiden hade en stark underström av ren magi och grov vidskepelse också i de högsta kretsarna i samhället.

Carl-Mikael Bellmans intresse för Clas på Hörnet var av mera sunt och naturligt slag. I en av sina dikter målar han bilden av det brokiga livet inom värdshusets väggar:

"Kom öppna vårt tempel!

Höj Kransen till skylt!

Se kittlarna fyllas

med nektar och sylt!

Druvorna pressas

Trattarne vässas. . ."

Uggleviksbaler och kolera

Slutet av 1700-talet var en höjdpunkt för värdshuset. Under 1800-talets första hälft börjar nedgången. Ett försök att blåsa liv i gamla brunnsdrickningstraditioner utgjorde de skuggleviksbalerna. Ugglevikskällan på norra Djurgården till vilken människor lustvandrade på Trefaldighetsnatten, hade under 1800-talets första år börjat användas till brunnsdrickning. I samband med detta fick Clas på Hörnets stora balsal tjänstgöra som societetssalong för brunnsällskapet: Man åt, drack och dansade. Men publiken var inte densamma som på tredje Gustafs dagar. Långsamt började stället få dåligt anseende trots att man annonserade att man gav "anständiga baler för hederligt folk".

Så kom koleran 1834. Denna fruktade sjukdom hade sedan urminnes tider haft sitt fäste vid Ganges stränder och spreds till Europa vid 1800-talets början. Den uppstår genom en bacill, *Vibrio Cholerae*, som angriper kroppen via tarmkanalen. Kolerabacillen spreds via matvaror och vatten, och vi förstår att den fick ett explosionsartat förlopp i dåtidens storstäder med dess undermåliga hygien och sanitet. I Stockholm dog 1834 över 3 000 personer av sammanlagd folkmängd på ca 80 000. I Johannes församling avled 219 personer. För att ta hand om de sjuka behövdes tillfälliga sjukhus, och myndighe tema rekviderade Clas på Hörnet för detta ändamål. Därmed föll domen över Clas på Hörnet: Ett hus som hyst kolerapatienter skyddes som pesten. Det tog hela sju år efter det farsoten upphört, innan någon vågade ta upp värdshusrörelse igen.

En änkefru Anna Stark drev under ett tiotal år "spiskvarter" och krog. Småningom förvandlades byggnaderna vid Clas på Hörnet till bostäder och värdshusrörelsen upphörde helt.

Uggleviksbalen. Träsnitt ur "Anna Cajsa Frodigs resa"

1877 övertog Stockholms stad anläggningen. Förfallet grep omkring sig. Vid 1900-talets början revs en del av husen, kvar blev de annex som ännu finns kvar vid hörnet av Birger Jarlsgatan och Surbrunnsgatan.

Författaren Göran Palm beskriver de gamla byggnaderna mitt i höghusbebyggelsen: "De liknar två små gummor som av misstag har hamnat mitt bland högreståndspersoner utan att ha fått av I sig sina förklän."

Bilden är inte så dum. För visst har Clas på Hörnet "sina förklän på" och det med rätta. Efter att länge ha stått i djupaste förfall och sista tiden använts som bilverkstad kom värdshusrörelsen tillbaka 1984 till huset i gestalt av krögaren Christer von Arnold, vår tids Clas Browall. Och Clas på Hörnet kan ge både mat och husrum! Äter gör man i matsalen eller skänken, sommartid har man även uteservering. (Precis som på Clas Browalls tid). En trappa upp finns 10 rum pietetsfullt inredda i 1700- talsstil och med namn som minner om historien.

Vad sägs om att övernatta på värdshus mitt i stan! Men man måste vara stadd vid kassa: Ca 1 000:- per natt kostar det att bo i det finaste rummet, "Gustaf III", om man gör det en helg. Men då måste man väl också må som en kung!

Erland Ros